

التفهيم لأوائل صناعة التنجيم

ابوريجان محمد بن احمد بيروني خوارزمي

٣٦٢ — ٤٤٠ هـ . ق .

به تصحيح

استاد علامه جلال الدين هماني

ابوریحان بیرونی، محمد ابن احمد، ۴۴۰ ق-۳۶۲
التفهیم / لاوائل صناعه التنجیم / ابوریحان بیرونی خوارزمی

به تصحیح جلالدین همائی، ۱۳۵۹-۱۲۷۸

تهران، نشر هما، ۱۳۶۷

۱۰۷۸ص، مصور، جدول، نمودار

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۱-۳۱-۲

فهرست نویسی براساس فیبا

چاپ‌های متفاوت این کتاب توسط انتشارات وزارت معارف در سال ۱۳۱۸ و انجمن
آثار ملی در سال ۱۳۵۱ و انتشارات بابک در سال ۱۳۶۲ منتشر شده است.

کتابنامه به صورت زیرنویس

نجوم اسلامی - ریاضیات - اخترگونی - متون قدیمی تا قرن ۱۴

نثر فارسی - قرن ۵ ق

۱۳۶۷ ۲۷ الف / QB23

کتابخانه ملی ایران ۱۶۰۱-۶۷م

التفهیم

تألیف: ابوریحان بیرونی، به تصحیح:

استاد علامه جلالدین همائی

چاپ پنجم ۲۰۰۰ هزار نسخه، ۱۳۸۶

چاپ و صحافی: چاپخانه سازمان چاپ و انتشارات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ایران

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۱۷۱-۳۱-۲

ISBN 978-964-6171-31-2

کلیه حقوق برای نشر هما محفوظ است.

تلفن: ۸۸۹۶۵۸۰۷

فکس: ۸۸۹۹۱۲۲۷

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

بسم الله الرحمن الرحيم

سر آغاز

کتاب التفهیم در سال ۴۲۰ هجری قمری بخامه ابوریحان بیرونی برای ریحانه بنت الحسین یا بنت الحسن خوارزمی نگاشته شد و نام اصلی نام و نامش « التفهیم لاوائل صناعة التنجیم » است . این کتاب یگانه نوشته پر ارج فارسی استاد ابوریحان و بزرگترین سند ملیت ایرانی بودن او و گرانبهاترین افتخارات ملی فارسی زبانان است که بگفته استاد علامه همائی « این یادگار گرانبهای علمی فارسی که در اسناد مفاخر ایران و ایرانی است کمی از شاهنامه فردوسی ندارد ، بل که از بعض جهات بر آن می چربد » . استاد در باب چگونگی دست یافتن به این اثر گرانقدر در مقدمه آورده اند که « بسال ۱۳۰۸ شمسی بهنگامیکه بخدمت معلمی فلسفه و ادبیات مدرسه متوسطه در تبریز بودم نخستین بار نسختی از کتاب التفهیم فارسی ابوریحان که از دیرباز با اسم آن آشنا و بدیدن و خواندن آن آرزومند بودم نصیب این حقیر گردید که خوشبختانه نسختی قدیم و اصیل متعلق به سده پنجم هجری بود » . استاد با سابقه طولانی که در تحصیل فنون ریاضی و هیأت و نجوم و عمل اسطرلاب داشتند مدت پنج سال عمر شریف را در این سودا خرج کردند ، چنانکه خود مرقوم داشته اند شبانه روز ده پانزده ساعت گرم کار بودند تا بخواست خدای بزرگ این یادگار سترگ آماده چاپ شد و در ظرف مدت سه سال (۱۳۱۶ تا ۱۳۱۸ شمسی) در چاپخانه مجلس بطبع رسید و مورد

توجه دانشمندان علاقه مند باینگونه آثار شایسته واقع گردید و اندکی نگذشت که دیریاب شد . از بدو انتشار استاد پیوسته درصدد بودند تا نسخ برتری یافته و تجدید نظری در کار چاپ التفهیم بنمایند . تا آنکه از بخت خوش بیرونی این مهم بانجاز انجامید و با دست یافتن به کتاب التفهیم عربی طبع اروپا که در طبع اول در دسترس نبود این آرزو برآورده شد و استاد با کوشش و همتی که خاص خود ایشان بود بگفته خود بکبار دیگر نسخه طبع اول را از آغاز تا آخر با دقت هرچه تمامتر و بامقابله تفهیم عربی طبع اروپا تجدید نظر کردند و اغلاطی را که از قلم افتاده بود بصواب باز آوردند و تصحیحات و تعلیقانی که بمروار ایام فراهم آمده بود همه را در پایان کتاب افزودند و پس از شانزده ماه متوالی طبع دوم آماده چاپ شد و بهمت انجمن آثار ملی طبع و نشر گردید و در دسترس دوستداران التفهیم قرار گرفت و با اقبال خوانندگان دانشمند مواجه شد و دیری نگذشت که کمیاب و نادر گردید . اینک بهمت مؤسسه انتشارات بابک چاپ سوم این کتاب بهنگامی آغاز می گردد که استاد بزرگ همائی علامه دعوت حق را بکسال و اندی است که لبیک گفته و جان عاریت را بحضرت دوست سپرده است و در حالیکه جهان ادب پر است از آوازه فضل و دانش او جایش میان اصحاب خرد خالی است و دریغا و دردا که آن عندلیب گویای بوستان فضل و دانش بخاموشی گرائیده و لب از سخن فرو بسته است . پروردگارش قرین رحمت کند و به آنانکه دامن همت بکمر بسته و به نشر آثار جاودانی این استاد علامه همت گماشته اند توفیق خدمت عنایت فرماید و فقنا الله تعالی لحفظ الاماناته .